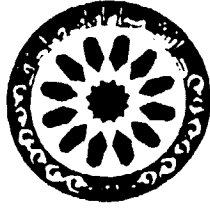

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)

شماره ثبت
شماره

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
دانشکده معارف اسلامی و حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق (گرایش حقوق جزا)

سن مسئولیت کیفری در حقوق جزای ایران و فرانسه

۱۳۸۱ / ۲ / ۲۰

مجتبی ملک افضلی

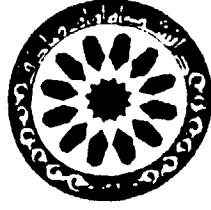
استاد راهنما:

آیت الله سید محمد حسن مرعشی شوشتری

مرکز اطلاعات و آرکایوهای ایران
تعمیرات

زمستان ۱۳۷۹

۴۱۳۵۶

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
دانشکده معارف اسلامی و حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق (گرایش حقوق جزا)

سن مسئولیت کیفری در حقوق جزای ایران و فرانسه

مجتبی ملک افضلی

استاد راهنما:

آیت الله سید محمد حسن مرعشی شوشتری

استاد مشاور:

دکتر محمد آشوری

زمستان ۱۳۷۹

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری،
ترجمه، اقتباس و... از این پایان نامه کارشناسی ارشد
برای دانشگاه امام صادق علیه السلام محفوظ است. نقل
مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

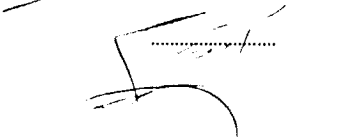
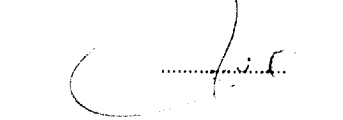
اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای مجتبی ملک افزلی ۱۱۱ ۵۴۴ ۷۱۳ - شماره داختر

تحت عنوان :

" سن مسئولیت کیفری در حقوق ایران و فرانسه "

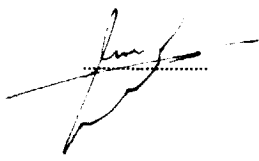
را از نظر شکل و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیوسته پیشنهاد می کنند .

اعضای هیأت داوران نام و نام خانوادگی رتبه علمی محل امضاء

استاد راهنما:	آیت الله سید محمد حسن مرعشی	استاد	
(۲) استاد مشاور :	دکتر محمد آشوری	دکتر	
(۳) اساتید ناظر :	دکتر محمد علی مهدوی ثابت	دکتر	

(۴) نماینده شورای

تحصیلات تکمیلی دانشکده : آقای علی عباس حیاتی

تقديم به:

محضر عدل الهير، حضرت امير [عليه السلام]

چکیده:

تحولات عمیق و ناگهانی قوانین جزایی بعد از انقلاب اسلامی خصوصاً در بعد «سن مسئولیت کیفری» از یکسو و تضاد ظاهری مصوبات جدید با شریعت سمحه و سهله اسلام از سوی دیگر هر پژوهشگر منصفی را به تحقیق در این باره وامی‌دارد. در حالیکه اهلیت کیفری تا قبل از انقلاب بر پایه سه رکن عقل، بلوغ و رشد استوار بود پس از انقلاب به یکباره رشد جزایی از این ارکان حذف می‌شود و خود بسیاری مشکلات، شبهات و شگفتی‌ها را سبب می‌گردد.

بلوغ، سن و ماهیت آن نیز به نوبه خود موضع سوالات دیگری می‌شود. از آنجا که متون جزایی هیچ سنی برای این پدیده ذکر نکرده‌اند به ناچار به سراغ قانون مدنی می‌رویم، قانونی که از پشتوانه فقه امامیه برخوردار می‌باشد و آنجا است که با سال ۱۵ قمری برای پسران و ۹ سال قمری برای دختران روبرو می‌شویم. از بررسی عمیق این سن در علوم طبیعی، قرآن و سنت می‌توان به این نتیجه رسید که ماهیت بلوغ شرعی، جسمی و جنسی است و سن به عنوان امری قراردادی هیچگاه نمی‌تواند اماره‌ای برای آن باشد بلکه سن ارائه شده در احادیث مختلف از باب طریقت است نه موضوعیت.

رشد جزایی، اصطلاحی که تاکنون کمتر مورد استفاده حقوقدانان قرار گرفته است، نیز چندان در فقه امامیه غریبه نیست و آن عبارت است از توانایی درک پدیده‌های جرم و مجازات. بر خلاف رشد مدنی، رشد جزایی نوعی تکامل عقلی است. در متون فقهی شیعه و سنی از این نوع رشد بیشتر با عنوان «کمال العقل» یاد شده است و تنها علامه حلی (ره) است که به صراحت از آن یاد می‌کند.

در مورد ارتباط رشد کیفری با پدیده‌های تمیز و بلوغ می‌توان گفت:

در حالیکه «تمیز» توانایی تشخیص است در دایره «مسئولیت اخلاقی» رشد جزایی به دایره «مسئولیت کیفری» مرتبط است. رشد جزایی در غالب موارد با پدیده بلوغ حادث می‌شود اما این مصاحبت نمی‌تواند بی توجهی ما را نسبت به آن توجیه نماید خصوصاً وقتی از جرایمی نام برده می‌شود که برخی بزرگسالان نیز از درک آن عاجز هستند.

نظام حقوق جزای اکثر کشورهای دنیا در زمینه مسئولیت کیفری سن مسئولیت تام را از مسئولیت ناقص و سن برخورداری از برخی تخفیفات جدا کرده‌اند و اگر مبانی شرعی ما با این سه مقوله ناسازگار نیست، پس مانع عدالت چیست؟!

واژگان کلیدی:

مسئولیت کیفری، اهلیت کیفری، بلوغ و رشد جزایی

الخلاصة:

التحولات الأساسية و المفاجئة الحقوق الجزائرية بعد الثورة الاسلامية، وبالخصوص من ناحية «عمر المسؤولية الجزائرية» بالإضافة إلى التضاد الظاهري مع ايشريعة الاسلامية السمحة و السهلة و هذا بدوره يحفز المحققين للبحث في هذا الموضوع. في حال أن الاهلية الجزائرية كانت مبنية على ثلاثة اركان قبل الثورة و هي العقل و البلوغ و الرشد حيث نرى أن الرشد الجزائري و الذى هو ركن من الاركان المحسوبة قبل الثورة قد حذفت و هذا بدوره سبب مشكلات و شبهات كثيرة.

البلوغ، سنه و ماهيته كان موضوع سؤالات عديدة فكما هو ظاهر في المتون الجزائرية لا يوجد سنّ معين بهذا الخصوص و لذا لابدّ من الاستعانة بالقانون المدنى الذى اساسه الفقه الامامى، و كما هو مقدّر فيه نجد بأنّ سن البلوغ للذكر خمس عشرة سنة و للاناث تسع سنوات قمريات. بالتفحص حول هذا السنّ في العلوم الطبيعية و القرآن و السنة نصل إلى أن ماهية البلوغ في الشريعة هي جسمية و جنسية و العمر بعنوان امر عقدي لا يمكن أن يكون امارة على هذا بل إن السن المشار اليه في الاحاديث المختلفة من باب المسلكية لا الموضوعية.

الرشد الجزائري اصطلاح قليل الاستفادة بين الحقوقيين أيضاً لا يكون غريباً في فقه الشيعة و هو عبارة عن قدر درك ظواهر الجرم و المجازات و هذا خلاف الرشد المدنى حيث أن الرشد الجزائري نوع من التكامل العقلى. يطلق على هذا النوع من الرشد في فقه الشيعة و العامة «كمال العقل» و العلامة الحلى هو الوحيد الذى أشار بصراحة لهذا الامر.

بخصوص العلاقة بين الرشد الجزائري و ظواهر التميز و البلوغ يمكن القول أنّ في حال أن التميز قدرة التشخيص في دائرة المسؤولية الاخلاقية، الرشد الجزائري يرتبط بالمسؤولية الجزائرية.

الرشد الجزائري في أغلب الموارد يحدث مع ظاهرة البلوغ و لكن هذا الامر لا يوجه عدم التفاتنا اليه بالاحص عندما تذكر بعض الجرائم التى يعجز الكبار عن دركها.

النظام الحقوقي في اكثر بلاد العالم بخصوص المسؤولية الجزائرية ميّز عمر المسؤولية التامة عن عمر المسؤولية الناقصة و عن عمر الاستفادة من بعض التخفيفات و اذا كانت المباني و

الاسس الشرعية موافقة لهذه المقولات، ما هو المانع من العدالة إنن؟!!

الكلمات الأساسية:

المسؤولية الجزائرية، الاهلية الجزائرية، البلوغ و الرشد الجزائري.

فهرست مطالب

صفحه:	عنوان:
۱.....	مقدمه
	فصل اول: کلیات
۶.....	۱-۱ مبانی مسئولیت کیفری
۶.....	۱-۱-۱ ماهیت مسئولیت کیفری
۸.....	۱-۱-۲ رابطه مسئولیت کیفری و مسئولیت مدنی
۱۱.....	۲-۱ تاریخچه بحث
۱۱.....	۱-۲-۱ سن مسئولیت کیفری در حقوق ایران
۲۲.....	۱-۲-۲ اهلیت کیفری در حقوق ایران
۲۴.....	۱-۲-۳ بلوغ در حقوق ایران
۲۷.....	۱-۲-۴ رشد جزایی در حقوق ایران
۳۲.....	- خلاصه مطالب فصل اول
۳۳.....	- پی نوشت‌های فصل اول
	فصل دوم: بلوغ
۳۶.....	۱-۲ بلوغ در لغت و اصطلاح
۳۷.....	۲-۲ انواع بلوغ
۳۸.....	۳-۲ بلوغ طبیعی
۳۸.....	۲-۳-۱ تعریف بلوغ طبیعی
۳۹.....	۲-۳-۲ نشانه‌های بلوغ طبیعی
۴۳.....	۲-۳-۳ عوامل مؤثر بر بلوغ طبیعی
۴۶.....	۴-۲ سن بلوغ در فقه عامه
۴۷.....	۵-۲ بلوغ در قرآن کریم

عنوان:

صفحه:

۵۶	۶-۲ بلوغ در فقه امامیه
۵۶	۱۱-۶-۲ اماره‌های بلوغ شرعی
۶۷	۲-۶-۲ ماهیت بلوغ شرعی
۸۲	- خلاصه مطالب فصل دوم
۸۳	- پی‌نوشت‌های فصل دوم

فصل سوم: رشد جزایی

۹۲	۱-۳ رشد در لغت و اصطلاح
۹۳	۲-۳ انواع رشد
۹۳	۱-۲-۳ رشد مدنی
۹۹	۲-۲-۳ رشد اجتماعی
۱۰۰	۳-۲-۳ رشد سیاسی
۱۰۱	۴-۲-۳ رشد جزایی و ماهیت آن
۱۰۲	۳-۲-۳ رشد جزایی و رشد مدنی
۱۰۳	۴-۳ رشد جزایی و قوه تمیز
۱۰۴	۵-۳ رشد جزایی و بلوغ
۱۰۵	۶-۳ رشد جزایی و عقل
۱۰۶	۷-۳ رشد جزایی در فقه امامیه
۱۱۰	- خلاصه مطالب فصل سوم
۱۱۱	- پی‌نوشت‌های فصل سوم

عنوان:

صفحه:

فصل چهارم: مطالعه تطبیقی

۱۱۵	۱-۴ سن مسئولیت کیفری در حقوق فرانسه
۱۱۶	۱-۱-۴ قانون ۱۷۹۱
۱۱۸	۲-۱-۴ قانون ۱۸۱۰
۱۱۹	۳-۱-۴ قانون ۱۹۰۶
۱۲۰	۴-۱-۴ قانون ۱۹۴۵
۱۲۲	۲-۴ سن مسئولیت کیفری در سایر کشورهای جهان
۱۲۵	- پی نوشت‌های فصل چهارم
۱۲۶	نتیجه و پیشنهاد
۱۲۷	فهرست منابع
۱۳۲	ضمیمه: بررسی رشد عقلی در نوجوانان
۱۳۸	چکیده به عربی
۱۳۹	چکیده به فرانسه
۱۴۱	عنوان پایان نامه به انگلیسی

فهرست جداول

عنوان:	صفحه:
۱-۲ درصد پیدایش موی زهار در سنین مختلف دختران ایرانی.....	۶۳
۲-۲ بررسی سن شروع قاعدگی دختران دبیرستانهای تهران.....	۷۴
۳-۲ بررسی سن شروع قاعدگی در دانش آموزان آموزشگاههای بهیاری تهران.....	۷۴
۴-۲ بررسی سن شروع قاعدگی دختران دبیرستانی در یکی از شهرستانهای استان خوزستان.....	۷۵
۵-۲ سن شروع قاعدگی در کشورهای مختلف.....	۷۶
۶-۲ نشانه‌های بلوغ دختران در ملیتهای مختلف.....	۷۷
۱-۴ مقایسه سن مسئولیت کیفری در ۳۵ کشور جهان.....	۱۲۳
جدول ضمیمه - ۱ وزن مغز انسان در سنین مختلف.....	۱۳۳

مقدمه:

از افتخارات علم حقوق در میهن ما بهره‌گیری از اندیشه‌های والای نخبگان جهان هستی، پیامبر اکرم (ص) و ائمه طاهرین (ع) می‌باشد. نظام حقوقی اسلام، امروزه بیش از پیش توجه حقوقدانان کنجکاو و حقیقت‌جو را در سراسر جهان به خود جلب کرده است. گوهری که ما در اختیار داریم به زودی زود مشتریان فهیم بسیاری را گرد خود جمع خواهد کرد. چه حیف است که در این رهگذر، شیعیان به عنوان صاحبان اصلی میراث فقهی و حقوقی خاندان ولایت، از ارزش واقعی داشته‌های خود غافل باشند! اگر به فرض بپذیریم بسیاری از ابعاد مکتب جهانی اسلام هنوز در پرده‌های کلیت و اجمال مستور مانده به قطع نظام حقوقی اسلام هویداترین و درخشنده‌ترین این ابعاد می‌باشد. اینک پس از گذشت ۱۴ قرن از تقنین مبانی حقوق اسلامی خصوصاً جزایی و تفکر پاک فقهای گرانقدر این سالها، بر شیعیان راستین آن بزرگواران است تا به پاس شکرگزاری از نعمت ولایت اهل بیت پیامبر اکرم (ص) در دریای بیکران معارف آنها غوص کرده و گرانبهارترین اندیشه‌های ناب را به ذهن خسته جامعه بشری هدیه کنند؛ جامعه‌ای که از تحولات هر روزه نظامهای حقوقی جهان به ستوه آمده و در این بازار شلوغ اندیشه‌های سطحی بشری، به دنبال آرامش و کرامت انسانی است. مبادا جامعه شیعه مصداق حدیث «اللّٰه فی القرآن لا یسبقنکم فی العمل به غیرکم» قرار گیرد. دریغ از آنروز که عمل واقعی به قرآن در دنیای دور از ولایت و محبت اهل بیت (ع) باشد و ما

مدعیان پرمدعا، در کسالت و روز مرگی خود غوطه ور.

نظام حقوق جزا در میهن ما در عمر کوتاه خود تحولات زیادی به خود دیده است از سال ۱۳۰۴ که نخستین قانون جزا در کمیسیون عدلیه مجلس شورای ملی به تصویب رسید تاکنون که قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰ براین نظام حاکم است، حقوق جزا، مسئولیت کیفری و حدود سنی آن دگرگونی های بسیاری به خود دیده است. سن مسئولیت کیفری در زمان کنونی با واقعیت های جامعه ما و بعلاوه با شریعت سهله و سمحه اسلام سازگار نیست. رفتار یکسان قانون جزا با دختر بچه ای ۹ ساله و مردی ۴۰ ساله هر بیننده منصفی را با شبهات و سؤالات بسیاری مواجه می کند.

حدود پنج سال پیش بود که نخستین جرقه های موضوع «سن مسئولیت کیفری» در کلاس حقوق خانواده در ذهنم روشن شد. آن زمان کنجکاوی سرکش خود را با تحقیقی تحت عنوان «تکوین و تشریح در بلوغ دختران» پاسخ دادم اما زوایای گوناگون مسئله که هر روز برایم مهمتر می شد، مرا در این چند سال رها نکرد. بهره گیری از اساتید گرانقدری - که در جریان تدوین این پایان نامه از راهنمایی و مشورتشان مفتخرم - به اشتیاقم برای مطالعه بیشتر در این موضوع، دامن زد تا اینکه نتایج این چند سال پژوهش را با عنوان «سن مسئولیت کیفری در حقوق جزای ایران و فرانسه» در قالب پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی به رشته تحریر در آوردم.

اگر چه تاکنون در موضوع «مسئولیت کیفری» و خصوصاً عوامل رافع آن، آثاری نگاشته شده اما موضوع سن مسئولیت کیفری، اهلیت کیفری و ارکان این اهلیت، از مسائلی بوده که جز در حاشیه بعضی از متون حقوقی به آن پرداخته نشده است.

سؤالات متعددی که در بدو امر در ذهن خطور می کند از قرار زیر است:

- اهلیت کیفری چیست و ارکان آن کدام است؟

- حقوق جزایی ایران در مورد ارکان اهلیت کیفری چه تدابیری اتخاذ کرده است؟
 - چرا پس از پیروزی انقلاب اسلامی، سن مسئولیت کیفری به یک باره متحول شد؟
 - ماهیت بلوغ شرعی چیست و علائم آن کدام است؟
 - آیا «رشد» در حیطة امور جزایی جایگاهی دارد؟ به تعبیر دیگر آیا می‌توان به «رشد جزایی» قائل شد؟
 - رابطه رشد جزایی با رشد مدنی، تمیز، عقل و بلوغ چیست؟
 - آیا در فقه امامیه نیز می‌توان برای «رشد جزایی» جایگاهی یافت؟
 - رفتار کشورهای دیگر و خصوصاً فرانسه - که کهن‌ترین و پیشروترین نظام‌های حقوقی را در اختیار دارد - در مسئله «سن مسئولیت کیفری» چگونه است؟
- و....

شاید تنوع سئوالات فوق و پرسشهای دیگری که ذکر نشد، در ابتدا، کار را برایم دشوار جلوه می‌داد اما با استعانت از حضرت حق (جل) و استفاده شایان از اساتید بزرگوارم، گام در راه نهاده و به فضل الهی تا حد قابل توجهی به نتیجه رسیدم.

اینک گزارش این سفر علمی به شرح ذیل پیش روی شما خواننده محترم قرار دارد:

فصل اول این پایان نامه به بررسی تاریخیچه و مبانی مسئولیت کیفری پرداخته و حدود سنی مسئولیت کیفری، اهلیت کیفری و دو رکن اساسی آن یعنی بلوغ و رشد جزایی را در قوانین جزایی ایران از ابتدا تاکنون بررسی می‌کند.

در **فصل دوم** رکن بلوغ در اهلیت کیفری از نزدیک بررسی شده ابعاد، مختلف طبیعی و شرعی آن تبیین می‌شود.

فصل سوم نیز به رشد جزایی، ماهیت و رابطه آن با چند مقوله همراه و نزدیک از قبیل بلوغ و عقل می‌پردازد. و بالاخره فصل آخر را به مطالعه تطبیقی موضوع با حقوق فرانسه و سایر